

Danse- og musikhistorier 35

“Lotte ist todt” – “Lotte er død”

af Ole Skov

Som altid ved forskning dukker der hele tiden noget nyt op. Når vi analyserer gamle danse, nogle også kaldet folke-danse, “falder” man over noget nyt og interessant. Per Sørensen skrev i Hjemstavnsliv nr. 2 1999 i artiklen “Dansens og musikkens rødder nr. 35” om “Lotte gik”. Det er et af navnene på dansen, som også hedder “Lotte er død” og “Lotte ist todt”, der er et af de tyske navne for sangen og melodien. Der er siden da dukket yderligere informationer op, hvorfor denne artikel handler om “Lotte ist todt”.

Når man taler om danse, hvortil der også kan synges, kan analyserne deles op i 3 dele: musik, sang og dans. Alle 3 dele er ikke altid opstået samtidigt, men kan være sat sammen i forhold til det, der var populært i tiden. Det er svært at sige, hvordan musik, sang og dans til “Lotte ist todt” har fundet sammen. De første referencer til navnet er tyske skæmteviser. Der findes forskellige tekster, og det er uvist, om der blev danset til dem i begyndelsen. Sang og musik er enten opstået samtidigt eller musikken først, hvortil der så er lavet

en tekst. Visen findes på mange sprog, hvor der også er flere varianter af teksten, men melodiernes “Lotte-tema” ligner hinanden. På tysk blev visen anvendt til at fortælle “en god historie”.

Musikken er oprindeligt en såkaldt “Galopp-Walzer”, der betyder galop og runddans men ikke vals. Galop var først i 1800-tallet en sideløbsbevægelse frem i danseretningen og derefter halvt rundt, hvilket blev gentaget. For eksempel kunne det være 4 sideløbstrin frem, drejning $\frac{1}{2}$ omgang og så atter sideløb-

strin frem i danseretningen. Antal side- løbstrin var variabelt. Melodien findes i mange udgaver og er normalt i 2/4-dels takt (galop), men der findes også enkelte i 3/4-dels eller 3/8-dels takt (vals). Alle har lighed med den melodi, vi i dag kender som folkedansen "Lotte gik".

"Lotte-temaet" stammer fra en bøhmisk folkemelodi "Pepicu", og er enten hele melodien eller dele deraf. Jeg har desværre endnu ikke fundet folkemelodien i sin oprindelige form og dermed heller ikke hvem, "Lotte" kunne være. På et par nodetryk fra Berlin i 1827 findes der referencer til melodien. Den ene hedder "Marienbader-Galopp-Walzer" og har undertitlen "Lotte lebt, ein pendant zum Pepicu: Lotte ist todt". Altså "Lotte lever, en pendant til Pepicu: Lotte er død". Noden er trykt hos musikhandelen "Cosmar og Krause" i Berlin. Samme år udgav man en "Favorit-Walzer nach der Melodie des Pepicu". Det er en vals, der bygger på melodien til "Pepicu". Den er komponeret af L. Horwitz og er i 3/8 dels takt. Tredje reprise er umiskendeligt "Lotte-temaet". Da der ikke er trykt sangtekst i noderne, må det være dansemelodier og ikke sangnoder.

Bøhmen er den vestlige del af Tjekkiet og hedder i dag Chechy med Prag som hovedby. Over en tredjedel af befolkningen var i 1800-tallet tysktalende. Området havde været tysk-domineret i hundreder af år og var i 1800-tallet en del af det Østrig-Ungarske kejserdømme. Efter 1. verdenskrig blev området en selvstændig stat sammen med Mähren (Moravia) og Slovakiet (Slovensko) og fik navnet Tjekkoslaviet. Prag og dermed Bøhmen var i 1800-tallet et af Europas centre for musik og dans.

At "Pepicu" er en bøhmisk folkemelodi, kan man læse den 2. januar 1869, hvor den nævnes i "Allgemeine Theater-Chronik", der var et skrift fra Leipzig. Under "Teater-Observationer fra Prag" står der om violinisten J. Fischer, at han på sin "viole d'amour" spillede "Erinnerungen an Bellini", på sin violin "La Melancholie" og herefter variationer over den bøhmiske folkemelodi "Pepicu". Han fik et stormende bifald.

Marienbader-Galopp-Walzer, 1827.

Favorit-Walzer 1827.

Men før det findes "Pepicu" den 19. marts 1856 refereret i "Das Innland", et ugeskrift for Liv-, Est- og Kurlands historie, geografi, statistik og litteratur. Livland var en del af Estland og Letland. Kurland var en del af Letland. De største byer i området havde dengang mange tysksprogede beboere. I byen Dorpat, der er det tyske navn for den estiske by Tartu, var universitetet for eksempel tysk.

I "Das Innland" stod der blandt andet om en koncert i Dorpat: Søskende Neruda gav koncert i salen på universitetet. Det var søstrene Wilma (1838-1911) og Maria (1840-1920) samt lillebror Franz (1843-1915). De var fra Brünn i Mähren. Byen ligger nu i Tjekkiet og hedder Brno. Wilma roses meget for sit fine violinspil, og især det første og tredje musikstykke var tiltalende og fortræffelige. Bifaldet ville ikke

tage en ende, og da de tilføjede den spøgefulde "Pepicu", blev de ledsaget af applaus "helt hjem til deres bopæl".

Neruda trioen, Wilma, Franz og Maria ca. 1862.

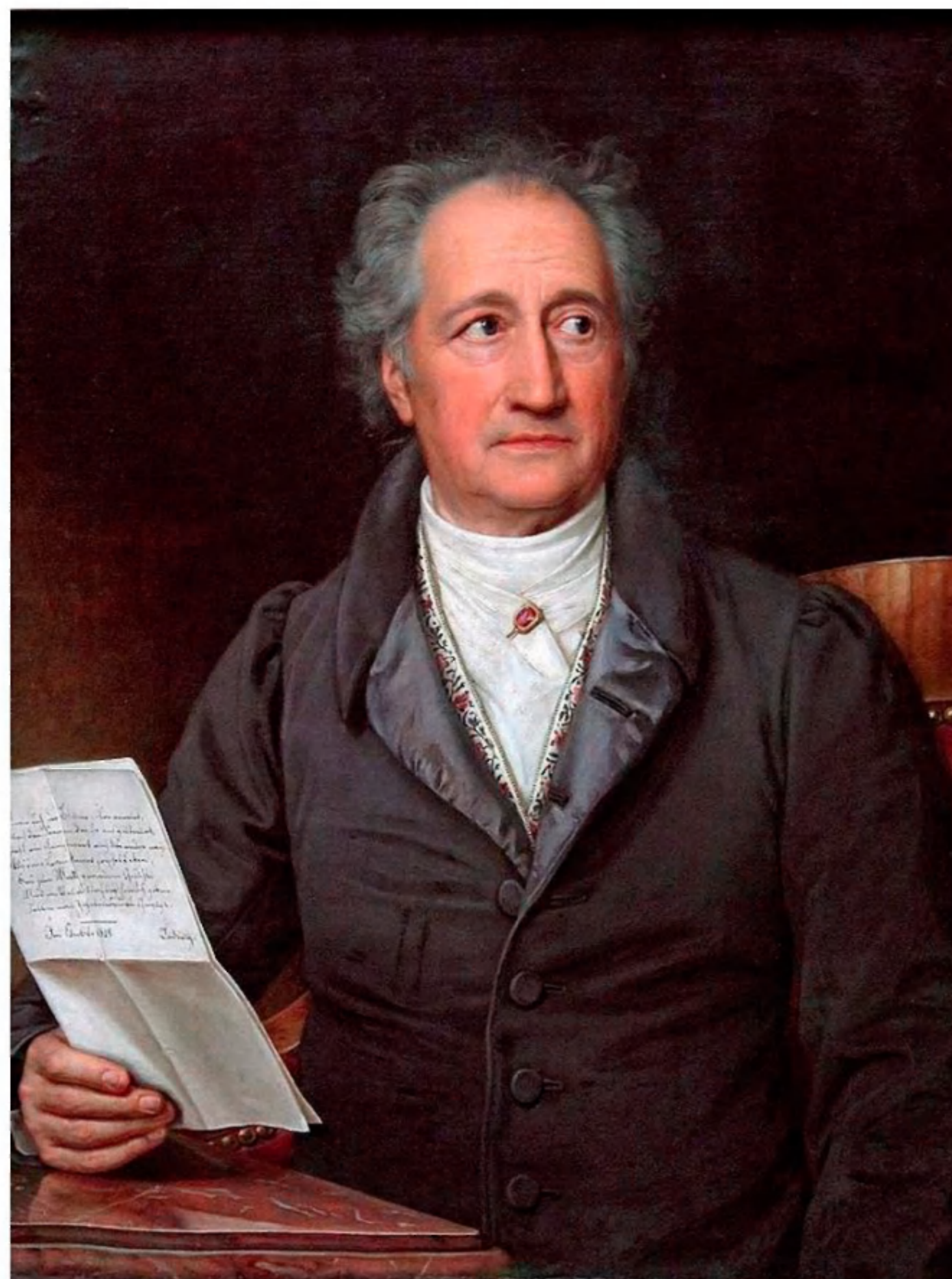
I 1834 udkom i Berlin en bog "Briefwechsel zwischen Goethe und Zelter", som omhandler breve de skrev til hinanden. Brevene er om alverdens kulturelle emner men også dagligdags ting. Carl Friedrich Zelter (1758-1832) var musiker, musikpædagog og komponist og ven med Johann Wolfgang Goethe (1749-1832), der var tysk digter og filosof. I stedet for at mødes skrev de ofte til hinanden, fordi Zelter boede i Berlin og Goethe i Weimar, hvor der er ca. 300 km. imellem.

Carl Friedrich Zelter.

weiten geräuschig zu machen. Auf einem Galoppwalzer werden Verse gesungen wie folgt:
 Schechner is doht, Schechner is doht,
 Sontag schwimmt in Kanten.
 Wo hat denn die die Kanten her? –
 Wom *****schen Gesandten.

Korrespondance mellem Zelter og Goethe 7. februar 1828.

Johann Wolfgang Goethe malet af Stieler i 1828.

I et brev fra d. 7. februar 1828 skrev Zelter til Goethe om en vise, der omhandlede Anna Schechner (1804-1860), og som blev sunget på melodien til en "Galoppwalzer". Der er ikke angivet, om der blev danset til melodien.

Teksten:

Auf einem Galoppwalzer werden Verse gesungen wie folgt:
 Schechner is doht, Schechner is doht,
 Sontag schwimmt in Kanten.
 Wo hat denn die die Kanten her? –
 Wom *****schen Gesandten.

Oversat:

På en Galoppwalzer bliver sunget vers som følger:
 Schechner er dødt, Schechner er dødt,
 Sontag svømmer i spydigheder.
 Hvor har hun spydighederne fra?
 Fra den engelske gesandt.

Melodien er helt sikkert "Lotte ist todt", som var meget populær netop i slutningen af 1820'erne. Visen er en skæmtelse om Anne Schechner, og verseopbygningen er helt lig med "Lotte". Schechner levede dog stadigvæk og var en kendt tysk operasangerinde fra München. I 1826 tog hun via Wien til Berlin, hvor hun gæsteoptrådte på hofoperaen i 1827. Hun var så dygtig, at hun blev betragtet som primadonna. Henriette Sontag (1806-1854), der også var operasangerinde, afløste Schechner på Königstädtische Theater i Berlin i 1827, da denne tog tilbage til München. Det var måske fordi hun rejste fra Berlin, at "Schechner var dødt". Begge var kun en kort tid i Berlin, da de var meget berejst. Sontag havde haft en affære med en engelsk gesandt, men blev senere gift med en sardinsk diplomat og optrådte blandt andet i Italien, Frankrig og England.

Anna Schechner.

Königstädtische Theater i Berlin 1824.

Fanny Hensel (Mendelsohn) malet af Moritz Daniel Oppenheim 1842.

Henriette Sontag i 1831.

Den 10. februar 1828 altså 3 dage efter skrev Zelter så:

"Ved sidste maskebal havde en gruppe maskeret sig som sørgetog. En anden gruppe spurgte: Venner, hvad sørger I over? og fik svaret: Lotte ist dodt, Jule liegt im Sterben, osv. En sang som skulle være forbudt her. Hvorfor ved jeg ikke, og gud ved hvem der ved det".

Verset er: Lotte er død og Julie ligger for døden.

Altså igen en skæmteviser nu om Lotte og Jule. Lotte er en forkortelse af Char-

In der letzten Redoute hat sich eine Gruppe als Trauerzug maskirt. Eine andere Gruppe fragt: Freunde, was trauert ihr so? und erhält zur Antwort:
Lotte ist dodt,
Jule liegt im Sterben u. s. w.
Ein Chanson der hier verboten seyn soll. Weshalb? weiß ich nicht, und Gott weiß wer es weiß.

Korte oplysninger om Lotte og Goethe den 10. februar 1828.

Det var ikke det eneste sted at "Lotte" blev refereret. I bogværket "Familie Mendelsohn" findes en brevveksling mellem Fanny Mendelsohn (1805-1847) og forfatteren August Klingemann (1777-1831). Fanny studerede musik hos Zelter og blev uddannet pianist. I 1829 blev hun gift med maleren Wilhelm Hensel.

Den 15. februar 1828 skrev Fanny til Klingemann, der på dette tidspunkt opholdt sig i London:

"Vi dansede imidlertid hos Heyne's en vals og galop efter hinanden i en form for umiskendelig følelse af kunst og musik. Det vigtigste i musikkens verden, der er dukket op under deres fra-

vær, har vist været en galopvals med tekst. Den giver genlyd i hele byen, og der findes ikke et bal, hvor melodien ikke bliver spillet. Der går ikke to minutter uden, at man plages af den. Det er ligesom fortidens Jægerkor eller sidste års samtaleemne om frøken Sontag. Jeg giver dem her teksten. Der cirkulerer utallige vers til melodien, men de er ikke alle egnede for kvindelige ører".

Dette er nok den første reference, hvor det anføres, at der blev danset sammen med musik og sang. Man dansede en galopvals med tekst, måske har man også sunget, mens man dansede? Om dansemåden var som "Lotte" er ikke til at vide, da den ikke er beskrevet her.

Ich setze Ihnen das Manuskript her:

Lott ist todt, Lott ist todt, Ju - la liegt in Bier - ben.
Schech-ner todt, Schech-ner todt, Sonn-tag schwimmt in Ess - sen.

Lot - la hat ein grü - nes Kleid, das will die Ju - la er - ben.
Wo hat sie sie her, wo hat sie sie her, vom englischen Ge - andten.

Unzählige andere Verse circuliren, die aber zum Theil nicht vor weibliche Ohren gelangen.“ —

Visen med melodi i Fanny's brev - "Lott ist todt".

August Klingemann efter et kobberstik af J. C. Böhme.

Fanny skrev både teksten om "Lotte" og den om "Schechner", der næsten er lig den Zelter skrev. Verset oversat:

"Lott er død, Lott er død,
Jule ligger for døden.
Lotte har en grøn kjole,
den vil Jule arve".

Melodien med "Lotte-temaet" betegnes på tysk som en såkaldt "Gassenhauer". Det betyder gadevisse, landeplage eller ørehænger – altså en melodi, der var god at synge og lytte til.

Selve dansen kaldtes også "Manchester" og kan føres tilbage til Bøhmen i slutningen af 1820'erne under det tjekkiske navn "Manšestr". Den fandtes også omkring 1830 i Østrig og Sydtyskland og som folkelig dans i hele Tysk-

land helt frem til efter år 1900, hvor den er indsamlet som folkedans. Hvorfra den har sit navn er uvist, men på tjekkisk er det ud over byen i England også navnet på det, vi kalder jernbanefløj. I Danmark kaldtes stoffet i "gamle dage" også for Manchester. Om dansen har nogen sammenhæng med fløj, er uvist, men mine tjekkiye kontakter har ingen anden forklaring på navnet.

Dansens udførelse findes først beskrevet midt i 1800-tallet. Rudolph Voss skrev i 1868 i sin dansebiografi "Der Tanz" udgivet i Erfurt, at dansen hed "Manchester". Han beskrev dansen præcist, som vi danser "Lotte gik" i dag, og han skrev ligeledes, at musik og sang var en "Gassenhauer". Han skrev også årstallet 1858, som om det var det år, han havde optegnet dansen.

I en nodebog "Der lustige Tanzmeister" fra Dresden ca. 1860 findes "Manchester" brugt som "Kehraus". Melodien har samme opbygning som "Lotte", men derefter er det "Die Hussiten zog'n vor Naumburg", som er den melodi, vi kender som "Ottetalsdans" fra Vesteregnet. Der findes flere eksempler på sådanne "blandede" kompositioner. Man har an-

vendt forskellige melodier til både "Manchester" og "Lotte ist todt", men alle har "Lotte-temaet" indbygget et sted i melodien. I 1842 komponerede Carl Merz for eksempel en Quadrille "La St. Catherine", hvor han som afslutning på 5. tur benyttede "Lotte-temaet".

Der findes mange varianter af selve dansen. Den er ofte med de 4 langsomme sideskridt frem og 8 hurtige sideløb tilbage og dernæst galop/polka. Eller omvendt med galop først. Nogle var med appeller på trinnene frem, andre med 2 sideskridt i og derefter 2 mod danseretningen før de 8 sideløb tilbage i danseretningen. Andre igen var med 4 sideskridt og 8 sideløb frem i danseretningen og derefter galop/polka, og nogle var meget langsomme. Alle varianterne består af noget langsomt, noget hurtigt og runddans.

"Manchester-dansen" er kendt over hele Europa og havde mange forskellige navne. I de tysksprogede områder "Lotte ist todt", "Vierschritt", "Krebspolka", "Neu-Katholisch", "Alt-Katholisch" m.fl. "Katholisch" hed den i Sydtyskland fordi dansens frem og tilbage bevægelser spøgefuldt sammenlignedes med at svinge mellem katolsk og protestantisk. I henholdsvis Norge og Sverige hedder dansen "Lottistå og Laditå", og den har mange andre navne i resten af Europa. Dansen var folkelig, men blev i 1850'erne også taget op i de højere samfundslag og blev dermed også en selskabsdans.

Det sydligste, hvor dansen er fundet, er i "Schwäbisch Turkey", som er et område i Ungarn syd for Balaton søen, hvortil mange tyskere fra Schwaben (Stuttgart-området) udvandrede midt i 1800-tallet.

Manchester, 3 Tact, in zwei Theilen zu je 8 Tacten mit Wiederholungen. Der Tanz besteht in zwei Abschnitten von je 8 Tacten: das Paar schreitet 4 Schritte vorwärts und tanzt 8 Chassés en courant zurück, nun folgen 8 Tacte Galopp en ronde. (Beide Abschnitte mit Wiederholungen.) 1858. Musik und Lied: Gassenhauer

Rudolph Voss "Der Tanz" Erfurt 1868.

"L'Ostendaise" af Kevers Bruxelles 1865.

Dansemåden findes også i Belgien og Frankrig. Der hedder dansen "l'Ostendaise", altså "den fra Ostende", som er en by i Belgien. Den har samme opbygning med "4 langsomme og 8 hurtige" efterfulgt af polka. En variant af E. Ke-

vers blev blandt andet udgivet i Bruxelles i 1865 som en "ny dans".

"L'Ostendaise" er også beskrevet i flere franske dansebøger fra slutningen af 1880'erne og frem. Her findes også mange melodier til dansen, hvoraf enkelte har det kendte "Lotte-tema". Danselæreren Eugene Giraudet, som jeg har omtalt i andre artikler, nævner 7 varianter af "l'Ostendaise". De er alle fra 1885-95, og et par af varianterne er i valsetakt. Han skrev også, at den franske danselærer Gangloff efter en sæson, hvor han underviste i Ostende, ko-reograferede en af varianterne af dansen. Gangloff's variant har 4 sideskridt frem, 8 sideløb frem, 4 sideskridt tilbage, 8 sideløb tilbage, 16 polkatrin rundt i kredsen. Det ligner unægteligt nogle af de tyske varianter af "Lotte ist todt". Danselærerne har jo altid "lånt" af hinanden, så derfor er de forskellige varianter af "Lotte" og "l'Ostendaise" ret ens.

Jeg har ikke fundet "Lotte" og "l'Ostendaise" i engelske dansebøger. Det er dog ikke det samme, som at den ikke har været kendt dér. På British Library findes en enkelt nodeudgivelse med "l'Ostendaise". Det er Kevers's fra Bruxelles.

De næste artikler handler om dansen i Danmark, USA og England.

De væsentligste kilder:

Bayerische Staatsbibliothek, München.
Böhmische Nationaltänze I, Alfred Waldau, Prag 1859.

Die Volkstänze, Richard Wolfram, Salzburg 1951.

Library of Princeton University, USA.

Wikipedia.

Ole Skov's samling.

Link til Dansen og musikkens rødder:

<https://ringstedfolkedansere.dk/DMR.html>